

prirejen izvleček*

UDK 630*22:639.1(497.12 Loška dolina)
929.52 Schönburg-Waldenburg
prejeto: 28. 2. 2000

Jože Sterle

univ. dipl. inž. gozd., vodja Območne enote Postojna, Zavoda za gozdove Slovenije
SI-6380 Postojna, Vojkova 9

Zgodovina gozdarstva in lovstva v snežniških gozdovih

IZVLEČEK

Članek obravnava zgodovino snežniških gozdov od sredine 19. stoletja do novejša doba. Ključni pečat so gozdarstvu in lovstvu teh gozdov vtisnili zadnji lastniki Schönburgi Waldenburgi, ki so posestvo v zelo slabem stanju kupili leta 1853. Zgradili so prve gozdarske kolonije in cca. 200 km gozdnih cest. Ponovno so naselili jelenjad, ki je bila po revolucionarnem letu 1848 iztrebljena. Po letu 1960 se začne obdobje novih pogledov na gozdarstvo, zlasti s fitocenološkim kartiranjem rastišč in novim pristopom k izdelavi gozdnogospodarskih načrtov. Ključno je še leto 1976, ko se prične z usklajenim gozdnim in lovnim gospodarstvom.

SUMMARY

THE HISTORY OF FORESTRY AND HUNTING IN THE FORESTS OF SNEŽNIK

The article deals with the history of the forests of Snežnik from the middle of the 19th century to the modern era. The last owners of the mentioned forests, the Schönburgs-Waldenburgs impressed the key seal on forestry and hunting in those forests. The family bought the estate in 1853 in a very bad condition. The Schönburgs-Waldenburgs built the first forestry colonies and approximately 200 kilometres of forest roads. They re-settled deer that were after the revolutionary year 1848 extinct. After 1960 a period of new point-of-views began upon the forestry, especially with phytocoenological cartography of vegetation and with a new approach to the making of forestry plans. Another important year is 1976, when a co-ordinated forestry and hunting policy was put into operation.

Ključne besede: gozdarstvo, lovstvo, gozdarske kolonije, gozdne ceste

Snežniški gozdovi skupaj z masivom Javornika predstavljajo največji nenaseljen masiv v Srednji Evropi. Obiskovalcu dajejo vtis divjine in prvobitnosti. Tu najdemo neštete vrtače, še neraziskane kraške jame, pobočja, vzpetine in vrhove, ki dosežejo najvišjo točko v 1796 m visokem Velikem Snežniku. To območje je znano pod imenom Visoki Kras, njegova osnovna značilnost je pomanjkanje površinskih vodotokov. Le tu in tam zasle-

dimo studenčke, ki v sušnih obdobjih radi presahnejo. Večinoma jih je uredila človeška roka gozdnih delavcev, ki si tu že več kot stoletje služijo trd gozdarski kruh.

* Heinrich Schollmayer Lichtenberg: Snežnik in schönburški vladarji. Zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem. Postojna 1998. Prevedel Jože Sterle.



Snežnik simbol Notranjske, snežniških gozdov in gradu Snežnik (foto S. Habič).

Tla so plitva, le v vrtačah nekoliko globlja, kar se odraža v večjih višinah dreves, ki rastejo tu. Klima ima interferenčni značaj, kar pomeni, da se tu srečata celinski in mediteranski vpliv. Rezultanta obeh je visoka količina padavin, katerih maksimum je bil izmerjen v ledeniški dolini Gomance. Masiv je obdan s številnimi kraškimi polji, na katerih se v času jesenskih in spomladanskih padavin zadržuje stoječa voda. Najvišje ležeče je Babno Polje, ki ima izrazit mrzliščni značaj in rekord v najnižjih temperaturah. Sledijo mu Loško polje, Cerkljsko polje z jezerom in Planinsko polje.

Osnovni graditeljici gozdov tega območja sta jelka in bukev. Obe vrsti sta rastišču najbolj prilagojeni, dosežata visoke lesne zaloge in tvorita klimaksno združbo jelovo-bukovih gozdov na Visokem Krasu s številnimi subasociacijami. Njihov delež v skupni zalogi niha, kar je naravno, pogojeno pa tudi z načinom gospodarjenja v zadnjem stoletju.

Najmočnejši pečat so snežniškim gozdovom dali zadnji predvojni lastniki Schönburgi. Le ti so posestvo leta 1853 kupili na dražbi. Prvi lastnik je bil Otto Viktor Schönburg, ki pa sam ni nikoli stopil na snežniška tla. Ko je leta 1859 umrl, je posestvo podedoval njegov sin Jurij Schönburg, ki se je tja preselil z družino in ga začel sistematično urejati zlasti v gozdarskem smislu. Posestvo je bilo pomembno tudi iz lovskega vidika, saj so bili lovski gostje veljavni ljudje iz takratne monarhije. Zadnji lastnik iz te družine je bil Herman Schönburg, ki je imel s posestvom težave, saj je bilo po prvi vojni podržavljeno, kasneje ga je sicer dobil nazaj, vendar je bilo razdeljeno med Jugoslavijo in Italijo.

Henrik Schollmayer - gozdar, zgodovinar, kronist

Najmarkantnejša osebnost povezana z zgodovino snežniških gozdov je gotovo Henrik

Schollmayer. Rojen je bil 23. 11. 1860 v Althofnu na Koroškem Francu in Korneliji, rojeni Costa. Gimnazijo je obiskoval v Ljubljani (1871-1875), višjo kmetijsko šolo v Liebwerdi Češka, (1875-1878), gozdarsko akademijo pa v Tharandtu (Saska). Na Dunaju je leta 1883 opravil izpit za samostojno gozdno gospodarstvo. Leta 1881 je služboval v okviru državne gozdne direkcije na področju Gmundenske, od konca leta 1881 pa do 1. marca 1884 pa kot vodja parne žage Karla Novaka v Slatini (Romunija). Od 15. marca 1884 do 1919 je bil v službi na veleposestvu kneza Schönburg Waldenburga na Snežniku; po letu 1885 višji gozdar in oskrbnik v revirju Mašun, od leta 1903 višji upravitelj vsega posestva - kar je nasledil po svojem tastu Obereignerju - leta 1909 pa je postal direktor posestva.

V slovenski gozdarski stroki je Schollmayer znan kot utemeljitelj kontrolne metode pri gospodarjenju z gozdovi. Začetki te metode segajo v leto 1890, ko so začeli izdelovati prve gozdno-gospodarske načrte na tem območju. Ta metoda, čeprav stara preko 100 let, je dobila potrditev v sodobni kibernetiki, oziroma teoriji o upravljanju odprtih sistemov. Iz snežniških gozdov se je kmalu razširila v sosednje veleposestniške gozdove Javornika, Nanosa in Hrušice. Nekdanji veleposestniški gozdovi na Notranjskem s površino preko 20.000 ha, so verjetno edinstven primer kontrolne metode na strnjenem kompleksu na tako veliki površini s stoletno zgodovino. Znani primer uporabe te metode za gozdove v občini Couvet v Švici, kjer je Biolley 1890 vpeljal kontrolno metodo, meri le 180 ha.

Idejo kontrolne metode je Schollmayerju uspelo vpeljati v gospodarjenje z gozdovi kljub nasprotovanju dr. Leopolda Hufnagla, takrat nesporne avtoritete v urejanju gozdov na Slovenskem in v Avstriji. Hufnaglova odločna zavrnitev golosečnega sistema in uvedba prebiralnega gospodarjenja v visokokraških jelovo-bukovih gozdovih na Kočevskem, sta nedvomno zaslužna, da se je že pred 100 leti na našem Visokem Krasu uveljavil narovarstveni koncept pri gospodarjenju z gozdovi. Ta koncept so takoj sprejela tudi veleposestva v Gorskem Kotarju, od koder se je naprej širil proti jugovzhodu.

H. Schollmayer je 34 let uspešnega strokovnega dela posvetil vsestranskemu razvoju snežniških gozdov. Bil pa ni le ideolog kontrolne metode in priznan gozdarski strokovnjak, temveč tudi zelo kompleksna in univerzalno razmišljujoča osebnost. Po obširnih graščinskih gozdovih je gradil odlične ceste, da bi smotrno izkoriščali in lažje odvažali gozdne proizvode. Napravil je načrte tudi za druge javne ceste ter sestavil podatke za gradnjo železniške proge Rakek - Babno Polje, ki pa so ji

nasprotovali domačini. Prizadeval si je, da bi preskrbel z vodo dolino Pivke in vas Kozarišče. Objavil je številna strokovna in poljudna dela in članke ter opravljal še številne druge funkcije; med drugim je bil krajevni šolski nadzornik v Starem trgu in Iga vasi, član državnega železniškega sveta, član kuratorija Obrtne šole v Cerknici in v letih 1908-1914 poslanec kurije veleposestnikov v kranjskem deželnem zboru. Za častnega člana so ga 1898. izvolili v Zagorju ob Pivki, leta 1902 v Trnovem pri Ilirski Bistrici in v Ilirski Bistrici, leta 1903 pa v Knežaku.

Leta 1918 je v Dresdnu deloma ohromel od kapi, 1. maja 1919 pa je bil upokojen. Preselil se je na svoje - po adoptivni materi, grofici Vilhelmini Lichtenberg, prevzeto posestvo. Tu je leta 1923 hči Margarita po njegovem diktatu napisala rokopis z naslovom: Snežnik in schönburški vladarji - Zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem. Rokopis priča, da je bil Schollmayer izvrsten poznavalec bližnje in daljne zgodovine gospostva Snežnik in bližnjih krajev, ki so mejili nanj (Loške doline, Pivške kotline). Prebiral je številne stare rokopise in urbarje v gradu Snežnik in po drugih arhivih.¹

Predvojna zgodovina gozdarstva in lovstva

Gozdarstvo

V starih urbarjih in arhivih Snežnika so navedeni kot glavni gozdni proizvodi bukov žir in lov na polhe. Potem, ko lepe, visokokrošnjate stare bukve kažejo bolezenske znake in jih navrtajo bukove gobe, pridejo nabiralci gob in naberejo tretji glavni gozdni proizvod - kresilne gobe. Končno pepelarne s posebno ljubeznijo požgejo bukev in povzročijo njen pogreb, da bi iz pepela proizvajali najboljšo ilirsko pepeliko, ki hkrati postane četrti najpomembnejši gozdni proizvod. Sam bukov les ni imel skoraj nobene vrednosti vendar je posestvo Snežnik s takratno velikostjo pet kvadratnih milj, po navedbah, ('Dominikalfassion - 1745) potrebovalo letno tristo voz lesa za kurjavo.

Nekaj jelovega lesa so v tistem času s servituti proti minimalni odškodnini, ki so jo imenovali "Waldstellung", odvezemali kmetje.

Nadalje je gozd predstavljal vire prihodka s tem, ko so kmetom dovolili, da so za njihove potrebe izkrčili gozd za travnike. Imenovali so jih "gereute" ali lazi po slovensko. Za to pravico so kmetje vedno plačevali gospostvu letne obresti in

"gereute" imenovali "mietrechtliche". Pod cesarico Marijo Terezijo in cesarjem Jožefom II. so bile zemljiške pravice med gospostvom in podložniki regulirane. Zemljišče in tla, ki jih je podložnik želel v dedni zakup, je bilo z odkupnino mogoče dobiti v prosto lastnino. Tako so odkupovali tudi laze, zato so v snežniških gozdovih nastale mnoge enklave, ki so bile kot na primer Bički lazi, tudi velike. Tudi gozdna paša je bila kot "gozdni prihodek" donosna, če ni bilo servitutov. Tak primer je reški "Herbadien". Mesto Reka, ki je bilo od leta 1374 do leta 1648 del dežele Krajnske, je pridobilo sčasoma na južnih pobočjih Snežnika pašne pravice. Pravice so imele velik obseg in so jih še pred odpravo servitutov odkupili od grofov Lichtenbergov. Gozdna paša v vseh delih gospostva je bila pretežno v zakupu velikih ovčarjev iz Istre in s Krasa, ki so preko poletja pasli na stotine ovac v gozdu, na jesen pa so se s svojimi čredami počasi pomikali proti morju. Plačilo je bilo preračunano na "Quarnar" (40 ovac). Ovčarji so na mnogih krajih požigali gozd, da bi dobili boljšo pašo. V vseh revirjih še najdemo sledi tega ovčarskega pustošenja in nekatera imena gozdnih predelov spominjajo na požgane površine. Tako je še danes mogoče prepoznati velike požgane površine Vratca - Obramec in hriba Pogorelec (Kleiner Abbrändler) pri Leskovi dolini, ki so jih naredili ovčarji. Podobne krajevne oznake najdemo v revirju Mašun: Sežgani klanec (verbrannter Hügel), Pogoreli vrh (abgebrannter Gipfel), Škornje (spaćeno iz "zgorina" - Brandfläche). Pri požiganju teh prostranih površin, so kmete poklicali za gasilce in na pobočju proti Javorju (Javorniku) so kopali grabne, da bi omejili požar. Tako se to pobočje še danes imenuje Prekopavnik (Durchgrabung). Izročilo pripoveduje, da je bila na območju ki se še danes imenuje Škorenj, cela velika dolina Leskov grm v plamenih. Tudi v revirju Gomance (Hermsburg) naletimo na imena kot "Zgorina" (Brandfläche) ali "Paleš".

Takratni revir Klana (danes Gomance) je imel najmanj gozdnih servitutov. Imel je največ jelovih sestojev in dobro prodajo vseh vrst lesa za Reko.

V letih, ko je imelo sedem bratov grofov Lichtenberg s svojo sestro Alojzijo gospostvo Snežnik kot "Compossessorat" je gospodarstvo vodil starejši brat Wolfgang. Njegov brat Maksimilijan grof Lichtenberg Schneeberg Mordase je bil poročen z gospodično Lazarini iz Jablanice. Le-tega so bratje finančno podpirali. Živel je razkošno, največ v Jablanici in na Reki ter izkoriščal gozdove južnih snežniških območij. Takratni posegi se gozdom revirja Klana še danes poznajo.

Ta kratek oris osvetljuje razmere, ko je gospostvo Snežnik prevzel princ Jurij. Za vodjo gozdnega gospodarstva je postavil 30. aprila 1857 go-

¹ Uvod v knjigo Heinrich von Schollmayer Lichtenburg: Snežnik in schönburški vladarji. Zgodovina gospostva Snežnik na Kranjskem. Prevedel Jože Sterle. Postojna 1998. Vse sledeče opombe so iz tega dela.

zdarja Wilhelma Sigismunnda Ernsta Wernicka, ki je to službo opravljal kot naslednik gozdarja Brunnerja, že pri princu Ottu Viktorju. Za izpeljavo odprave zemljiških bremen je princ Jurij imenoval svetovalca Smetana, ki je zemljiško odpravo gozdov v Loški dolini kmalu izpeljal do konca. S temi sodelavci je princ Jurij ustvaril predpogoje za uspešen razvoj gospodstva, pri čemer je bil revir Klana, ki je bil kot edini donosen, žal, močno obremenjen. Wernicku sledi krajši čas gozdar Badenstein in njemu višji gozdar Lasky. V času ko je on vodil gozdno gospodarstvo, je v oktobru 1872 prišel gozdar Josef von Obereigner, ki je do kraja izpeljal odpravo servitutov, zlasti na pivški strani snežniškega območja. Na ta način je bila posest pripravljena za urejeno gospodarjenje.

Ker ni bilo pri roki nobene karte in so katastrske karte kazale napačno sliko, je bilo potrebno celo posestvo kartografsko ponovno urediti (posneti). Pri tako veliki posnemalni (ureditveni) površini je bila triangulacija nujna in detaljna izmera je počasi napredovala. Konec desetletja (1880) so bili končno tako daleč, da se je lahko začelo urejati gozdove in izdelovati načrte za urejeno gozdno gospodarstvo. Predpogoj urejenega gozdnega gospodarstva je bila opustitev paše ovac. V revirju Snežnik so jo opustili na začetku osemdesetih (1880), v revirju Mašun v letu 1889, v revirju Gomance pa so pasli še do začetka leta 1900.

V letu 1890 so začeli urejati gozdove. Pred odpravo servitutov, s pomočjo katere so dobili kmetje več kot dve kvadratni milj gozdov, je imelo posestvo Snežnik množico revirjev kot : v letu 1861 revir Lož, Dane, Juršče, Zagorje, Bistrica, Podgraje, Klano in kasneje preko delitve še Babno Polje, Koritnice. Po odvezi je princ Jurij razdelil preostale gozdne površine (okrog tri kvadratne milje) na tri revirje: Snežnik, Mašun, Klana

Najprej sta bila urejena revirja Snežnik in Mašun in sestavljena njuna obratovalna načrta. Revir Gomance v začetku še ni bil urejen, ker so postali donosi resnično majhni. Taksacijska in računska dela je prevzel gozdarski direktor Hermann Bretschneider, ki je imel na Dunaju Biro za urejanje gozdov z dvema tharandskima absolventoma, kandidoma za državno službo na Saškem, Blahmerjem in Simigom, ki sta opravljala cenzitve. Za kartografska in geometrična dela je poskrbela geometrična pisarna v Snežniku (geometriji Franc Bily, Wessely, Malina).

V letu 1901/2 je gozdarski direktor Bretschneider uredil tudi revir Gomance in za oba prva revirja sestavil nove desetletne operativne načrte. V letu 1896 in tudi kasneje pa je izvajal tako imenovane petletne revizije.

V letu 1899 je princ Herman obiskal gozdne predele Hiša, Bukova voda, Stare ognce in Prevale.

Ob tej priložnosti je rekel: "Lahko bi odrezali cel revir", in resnično je bil 3. oktobra 1902 revir Mašun razdeljen na Mašun in Jurjevo dolino. Višja gozdarska uprava in podružnična blagajna na Mašunu sta bili razpuščeni in v revirje so namestili gozdarje.

Isto se je zgodilo z revirjem Snežnik, ki je bil 25. julija 1904 razdeljen na revirja Snežnik in Leskova dolina. V revirju Mašun je bil od leta 1874 do leta 1883 višji gozdar Rudolf Lasky, od leta 1885 do leta 1902 pa višji gozdar Heinrich Schollmayer. Po delitvi je prišel na Mašun kot gozdar Martin Fischer (leta 1892 je nastopil službo kot pripravnik), Franc Irowetz (marca 1893 je nastopil kot pripravnik) pa v revir Jurjeva dolina. Revir Snežnik - tako imenovani revir gozdnega urada - je sodil neposredno pod vodstvo takratnega šefa gozdnega urada (od oktobra 1872 do svoje smrti, 15. februarja 1903, je bil gozdarski direktor Obereigner, dalje do delitve pa Heinrich von Schollmayer). V Leskovi dolini je proti koncu desetletja 1870 prevzel službo gozdar Johaim Byalo. To mesto je obdržal do svoje smrti 9. oktobra 1907. Po delitvi revirja je bil Franz Wollny v Snežniku, Wilhelm Kindler pa v Leskovi dolini.

Veliko pogozdovanja, oblikovanje gozdnih kultur preko ciljnega gospodarjenja je pomnožilo in dvignilo jelove sestoje; z gojenjem gozdov je bila dosežena taka lesna zaloga, ki je v danih razmerah obetala najvišji donos.

Snežniški gospodje so bili pragmatični, zato je delo med graščino in uradničtvom potekalo složno. Princ Hermann je 28. aprila 1905 v Hamburgu podpisal izjavo, da se zaradi skrbi za blagostanje zaposlenih (gozdnih nadzornikov in drugih) le te enkrat letno (od 1. januarja za čuvaje, od 1. februarja 1908 pa za uradnike) preskrbi s službenimi oblekami.

Zakon o fidejkomisu je predpisoval kuratorja za varovanje pravic nasledstva. Za gospodstvo Snežnik je bil to dolgo časa ljubljanski advokat dr. Suppan. Ko je ta v devetdesetih letih devetnajstega stoletja opustil službo, je to prevzel ljubljanski advokat dr. Franz Munda, do smrti 20. decembra 1914. Potem je princ Herman izbral ljubljanskega notarja Antona Golleta.

Kot smo že prej pri Snežniku omenili, je bila tam v letih 1871 do 1873 Šola gojenja gozdov, ki sta jo ustanovila Kranjski deželni odbor in Kranjska kmetijska družba, da bi kmečko prebivalstvo izobrazila v gojenju gozdov. Toda kmečki krogi so imeli malo razumevanja za urejanje gozdov in šolo so večinoma obiskovali sinovi drugih poklicev, zato so jo kot zgrešeno opustili.

Ciljno usmerjeno gozdarsko delovanje in uspehi so pritegnili pozornost strokovnih krogov in marsikje so si želeli ogledati ta obrat. V maju 1889

je prišla na gozdarstvo Snežnik in njihov obrat na ogled ekskurzija profesorjev in študentov gozdarskega oddelka iz Hrvaške in v maju 1910 Visoka kmetijska šola (Hochschule für Bodenkultur) z Dunaja.

V devetdesetih letih (po letu 1890) so prihajali na gospostvo Snežnik v posamezne revirje mladi gozdarji kot gozdarski praktikantje, da bi se pripravili za svoj poklic.

Princ Herman je s štipendijami skrbel za uradnike, omogočal pa jim je tudi letni obisk Kranjskega obalnokraškega gozdarskega društva in s tem skrbel za njihovo nadaljne izobraževanje.²

Lovstvo

Posestvo Snežnik je prešlo v posest knezov Schönburg kmalu po revolucijskem letu 1848. Kot vemo, je v tem letu postal lov prost za vsakogar; tako je bilo do objave Lovskega patenta v letu 1849 in ustrezne Odredbe leta 1852. Povsem razumljivo je, da se je stalež divjadi močno znižal tudi na snežniški posesti.

Jelenjad so polovili, srnjad pa je bila zelo zdesetkana. Princ Jurij kakor tudi princ Herman sta se znašla pred nalogo obnoviti stalež jelenjadi in srnjadi, ki je terjala vztrajno dolgoletno gojitev in bila povezana z velikimi stroški.

Širni gozdovi Notranjske so bili že od nekdaj domovina največje evropske zveri, medveda. Princ Jurij je želel to naravno redkost ohraniti v tukajšnji kultivirani deželi. Ta zver je bila že od vsega začetka naravna, saj se medvedje zadržujejo v širnih gozdovih. Princ Jurijje odstrel te redke živali pridržal zase in ga dovoljeval samo posameznikom iz svoje družine.

Za tovrstni lov so bile na mnogih krajih takratnih revirjev Mašuna in Snežnika postavljene visoke preže kot na primer na Starih ogncah, Leskovem grmu, Lepih dolcih itd. Princ Herman je 26. aprila 1893 uplenil svojega prvega medveda z visoke preže v Leskovem grmu. To je bil star samec 2,3 m dolg in 220 kg težak. Na zalazu pod hribom Grajševka pa je svojega prvega medveda uplenil princ Ulrih 24. julija 1898. Bil je bistveno manjši od prej omenjenega in ker je bil enkrat prej že poškodovan, je bil tudi zelo šibek in suh. Knez Heinrich Mecklenburg se je 23. julija 1900 na zalazu v Leskovem grmu srečal z medvedko in njenima mladičema. Ko je princ Heinrich starejšega mladiča - Rusi mu pravijo "pestun" - ustrelil, ga je medvedka napadla. Ker pa je drugi mladič klical mater, se je medvedka kmalu obrnila in lovec je ostal nepoškodovan. V spomin na ta dogodek je bil ob cesti za zalazu v Leskovem grmu

postavljen septembra 1900 majhen spominski kamen.

Pričakovati bi bilo, da bo ob takšnem varstvu številčnost medvedov stalno naraščala. Vendar ni bilo tako, ker so lovski sosede medvede odstreljevali kadarkoli so za to imeli priložnost. V desetletju med 1879 in 1889 letom so kmečki lovci v okolici Snežnika odstrelili osem medvedov. Stalež medvedov je tako na gospostvu Snežnik ostajal vedno enak, šest kosov.

Princ Herman ni ohranil samo tradicije svojega očeta, temveč je varstvo razširil še na druge redke vrste divjadi, med drugimi tudi na veliko uharico.

Princ Jurij je risa še lahko prišteval med divjad na svojem posestvu, saj je bil zadnji ris uplenjen leta 1869, vse do leta 1889 pa so ga včasih še sledili.

Volkovi so bili in so še vedno stalni prebivalci snežniškega območja. Kljub prizadevnemu preganjanju jih je mogoče vedno videti, pogosto prihajajo iz Bosne in s Hrvaške.

Tudi divja mačka je stalni gost teh gozdov. V desetletju med leti 1879-1889 je bilo uplenjenih 27 divjih mačk.

V omenjenem desetletju (1879-1889) so pobili 269 lisic, 110 kun, 7 dihurjev in 2 vidri. Na osnovi teh podatkov je mogoče oceniti zastopanost teh roparic na območju snežniškega gospostva.

Zaradi dolgoletnega varovanja se je stalež srnjadi tako izboljšal, da je bilo že leta 1884 na enem samem obhodu v delu revirja Snežnik (Bički lazi) mogoče naštetih 40 živali. Srnjad se je telesno in po rogovju dobro razvijala. Tako je na primer princ Herman 12. avgusta 1889 na jasi Strmi klanec uplenil zelo močnega srnjaka - osmeraka.

Že od začetka je želel princ Jurij pomnožiti vrste divjadi, zato je naselil fazane in kunce. Ker jim niso ustrezale ne gorska klima in ne talne razmere, so kmalu izginili. V prvem desetletju dvajsetega stoletja (po letu 1900) so poskušali naseliti gamse v višje lege Snežnika. Vendar je ostalo samo pri skromnem poizkusu.

Povsem drugače pa je bilo z visoko divjadjo (jelenjadjo). Ponovna uvedba te vrste divjadi predstavlja mejnik v lovski zgodovini snežniškega gospostva in celo v celotni deželi Kranjski. Zato je vredna natančnejše obravnave.

V začetku 19. stoletja je bilo na gospostvu Snežnik in v njegovi okolici še zelo veliko jelenjadi. Stari gozdar Satran je pogosto pripovedoval, kako je v letih 1846/47 videval po notranjskem hribovju trope, ki so šteli po 30 do 40 jelenov in košut. Revolucijsko leto 1848 je, kakor povsod po Kranjski tako tudi na gospostvu Snežnik, zadalo jelenjadi smrtni udarec. Povsod so jo streljali in prodajali njeno meso po smešno nizkih cenah, na primer v Ljubljani po 8 novih krajcarjev za funt.

² Isto, str. 63-65.

Nekaj primerkov se je ohranilo vse do konca šestdesetih let devetnajstega stoletja. Ko so tudi te postrelili, ni nikogar več zanimalo vzdrževanje staleža visoke divjadi.

Na gradu Snežnik je bilo mogoče videti dvoje močnih rogovij jelenov, z napisoma:

"Uplenil grof Lichtenberg 1850. z okna gradu."
in "Uplenil gozdarski mojster Brunner 1850. na Medvedovem lazcu (imenivan tudi Brcinov laz?)."

Leta 1851 je neki kmet z zajčarji (šibre za zajce cca 3,5 - 4,0 mm premera) uplenil v Bačkem dolu jelena dvanajsteraka. Leta 1861 so našli v neki goščavi blizu Postojne že razpadajočega jelena, ki je bil žrtev šibrenice divjega lovca. Leta 1865 so košanski kmetje z gnojnimi vilami pobili jelena, ki se je pred hudo zimo umaknil v dolino. Do leta 1875 so še sledili posamezne košute - potem pa jelenjadi v snežniških gozdovih res ni bilo več.

Leta 1899 pa je prineslo preobrat. V Leskovi dolini, je bil na tako imenovani Požganini 19. januarja 1899 določen prostor za oboro in kjub nenavadno hudi zimi so takoj pričeli s postavljanjem ograje, ki je bila dokončana 4. marca. Dne 2. aprila 1899 so pripeljali prvega jelena, na pol udomačenega šilarja od trgovca z divjadjo Gudeza z Dunaja. V jelenski park je bil izpuščen kot prvi prebivalec.

Na sosednjem gospostvu Haasberg so že nekaj let poprej uredili park (oboro) za jelenjad, ki pa ni dosegel zastavljenih ciljev. Zato so začeli razmišljati o njeni postopni opustitvi. Dokončno so jo opustili zadnje dni novembra 1904, ko je umrl knez Hugo Windischgraetz. Iz tega zverinjaka je gospostvo Snežnik kupilo dve košuti in jelena šesteraka; julija 1899 so jih prepeljali v Leskovo dolino. V času roka tega leta sta k obori v Leskovi dolini prišla še jelen in košuta - ubežnika iz haasberškega zverinjaka in skočila vanjo skozi tam urejeno vskočišče.

Vojvoda Heinrich Mecklenburg, ki se je zelo trudil za naselitev jelenjadi na Snežniku, je iz gozda Jasnitz pri Ludwigslustu poslal dva jelena, pet odraslih košut in eno tele. To pošiljko, ki jo je prevzel tukajšnji gozdarski pristav Martin Fischer so izpustili v oboro Leskova dolina 28. novembra 1899. Žal pa je prispel najboljši jelen mrtev, ker je bil poškodovan pri ulovu.

Ob koncu leta 1899 so bili v obori štirje jeleni, osem košut in eno tele. V letu 1900 so košute polegale pet telet, tako da je znašal stalež osemnajst kosov jelenjadi.

Pomladi leta 1901 je bila obora povečana z desetih na štirideset hektarjev, čeprav so bila tega leta poležena samo štiri teleta. Princ Ulrich je 5. avgusta istega leta uplenil jelena, ki je bil 1899 leta prvi naseljen v oboro. Ta jelen je nosil zakrnelo, izrazito kratko rogove dvanajsteraka in tehtal

očičen 100 kg. Ob koncu leta je bil stalež jelenjadi 21 kosov.

Vojvoda Heinrich Mecklenburg, zdaj že princ-soproj kraljice Vilhelmine Nizozemske, je pokazal veliko zanimanje za razvoj snežniške plemenite divjadi. V letu 1903 je posredoval s postaje v Mecklenburgu novo pošiljko te divjadi iz gozdov Dobbina. Pošiljko je prevzel vodja lovstva Franc Wolleny. Sestavljale so jo dve košuti, ena junica in tri teleta. 31. oktobra 1903 so jo izpustili v park-oboro v Leskovi dolini. Žal se je najmočnejša junica takoj po izpustu v dolgih skokih zapletla v ograjo in pri tem dobila tako hude notranje poškodbe, da je po nekaj dneh poginila.

Poročilo gozdnega upravitelja Johana Bydla - ki mu je bil zaupan nadzor obore - o staležu jelenjadi na začetku leta 1904 našteva:

1 stari jelen, iz Planine, nepravilni deseterak - že tretje leto nepravilen - odstreljen v ruku;

1 nepravilni deseterak, prišel v oboro preko vskočišča;

1 nepravilni deseterak iz Mecklenburga (oba močna jelena);

1 nepravilni deseterak - poležen v obori;

1 osmerak - poležen v obori;

1 nepravilni osmerak - poležen v obori;

2 šesteraka - poležena v obori;

1 vilar z liso - poležen v obori;

1 mladi jelen - poležen v obori;

2 šilarja - (lanščaka) poležena v obori;

12 telet - jelenčkov poleženih v obori;

19 košut - deloma iz Mecklenburga, deloma domače;

3 teleta - košutice poležene v obori.

Skupaj je 36 kosov, oplojene pa so verjetno samo štiri košute.

Že v letu 1904, še v večji meri pa v letu 1905, so sledili in videvali visoko divjad izven obore; v letu 1905 štiri kose - med njimi kapitalnega jelena, košuto in tele - košutico. Zato so si začeli zastavljati vprašanje, ali ne kaže oboro opustiti in visoko divjad izpustiti v naravo. Zaradi skorajšnjega poteka zakupne dobe, ko je gospostvo imelo v zakupu sosednja občinska lovišča, so to namero zaenkrat odložili.

Iz opuščene zverinjaka pri Haasbergu so kupili še dva kosa (jelenjadi) in ju 18. februarja 1905 izpustili v oboro Leskova dolina. Eden od njiju, šibki šesterak, je 24. junija 1905 poginil, 26. januarja 1905 pa je moral gozdni čuvaj Franc Sterle po naročilu gozdnega upravitelja Bydla, odstreliti nepravilnega deseteraka, ker je začel ogrožati ljudi.

Spomladi leta 1907 so uspeli sosednja občinska lovišča ponovno pridobiti v zakup za nadaljnjih pet let in v juniju-juliju tega leta je ograja parka (obore) padla. Visoka divjad je bila na prostosti.

Po opustitvi zverinjaka so po revirjih uvedli kaluže, zgradili krmišča, visoko divjad oskrbeli s krmo in jo še dolga leta varovali in gojili. V Felajevih luknjah pri Leskovi dolini je bilo avgusta 1911 zgrajeno veliko krmišče. Leta 1910 se je pričel odstrel in že 1. oktobra je princ Herman uplenil prvega jelena v naravi, 13. septembra 1913 pa prvega kapitalnega štirinajsteraka.

Ljudskim zastopnikom je bila naselitev jelenjadi dobrodošel povod za splošno hujskanje kmetov proti lovu in še posebej proti gospodstvu. Posebno se je izkazala duhovščina in župnik Kromar iz Starrega trga je v svoji vlogi maja 1916 od vlade zahteval, da zatre to vrsto divjadi. Potem, ko je tudi sam dobil v zakup eno izmed občinskih lovišč z dobrim staležem jelenjadi, so onemele vse pritožbe o veliki škodljivosti plemenite divjadi in če je prišel k njemu kmet potožit o škodi, je naletel na gluha ušesa.

Razmnožitev in dvig staleža divjadi sta pogojevala izdelavo marsikaterih naprav, ki lajšajo lov v tem gozdnem morju. Visoke preže so že omenjene. Preko 500 km dobro položenih, lepo vzdrževanih in čistih lovskih poti je omogočalo tih zalaz, lovske kočice na Bičkih lazih in Mezelišču pa so dovoljevale daljše zadrževanje sredi gozdov, daleč od vseh človeških dejavnosti.

Niti princ Jurij niti princ Herman nista skoparila s svojimi lovskimi zakladi, zato so ta lovski eldorado obiskali mnogi lovski gostje. A niso jim prirejali razkošnih lovov in glasnih pogonov. Vsak si je moral priboriti svoj lovski blagor na strogo lovski način: s čakanjem, zalazom na vozu ali naskakovanjem peš, kar so visoki lovski gospodje kot lovci tudi sami počeli, tako da so vsakomur ostali lepi dogodki v častnem spominu. Med velikim številom lovskih gostov naj omenimo samo nadvojvodo Ernesta Avstrijskega in avstrijskega vojaškega poveljnika Ludvika viteza Benedeka, ki sta bila v šestdesetih letih devetnajstega stoletja (po letu 1860) pogosta gosta princa Jurija, in dva prijatelja princa Hermanna še iz študentskih let v Bonnu, ki sta prihajala skoraj vsako leto na Snežnik. V čast Achimu von Saldernu, je bil vrh v Muziki (revir Jurjeva dolina), ki ga je v času petja petelinov pogosto obiskal, imenovan "Tarabosch". Tja speljano cesto je princ Hermann krstil za "Petelinjo pot".

Princ Herman, ki mu ni šlo samo za povečanje veselja nad zanesljivim strelom, ampak tudi za to, da bi svojim uslužbencem pripravil zadovoljstvo, je prirejal na Snežniku vsakoletna tekmovanja v streljanju in nagrajeval najboljše od najboljših. Tukaj je bilo strelišče že prej, leta 1905. pa so ob njem zgradili majhno lopo za streljanje, ki so jo leta 1907 povečali in do mesta, kjer so stale tarče, zasadili lipov drevored. Prva uradna tekma v stre-

ljanju je bila 25. junija 1905. Sledila sta ji strelski tekmovanja 17. junija 1906 in 16. junija 1907 ter tekmovanje ki so ga 1. septembra istega leta priredili uslužbenci v čast vdove princese Luise. Leta 1908 je bilo četrto uradno streljanje 26. junija; streljanje 6. septembra pa je priredila vdova princesa Luisa. Strelska tekma 12. avgusta 1909 je bila peta, 12. junija 1910 pa šesta. Slednje se je udeležil tudi poslanec za Sedmograško (danes del Romunije) v madžarskem parlamentu dr. Gratz, ki je po padcu pomagal priti cesarju Karlu zopet na madžarski prestol.

V letih 1911 do 1914 so priredili še naslednja strelska tekmovanja: 11. junija, 26. septembra, 14. septembra in 11. julija. Za tem vojna tudi tega zadovoljstva ni več dopuščala.

25. junija 1898 so se v Schönbrunnu tudi snežniški lovci poklonili staremu cesarju Francu Jožefu I.³

Prve gozdarske kolonije

Leskova dolina

Najstarejša gozdarska postojanka je Leskova dolina. Takratni revir Snežnik (upravljan iz Snežnika) je bil že prost servitutov in tako velik, da se je zdelo primerno v osrčju revirja postaviti zaščitno postajo. Z dovoljenjem princa Jurija so pred letom 1870 najprej postavili enostavno čuvajnico, na pobočju globoke doline imenovane Leskova dolina (Haseltal). To je bila prva hišica te postaje in je kasneje v času tovarne lesnih derivatov služila kot prostor za destilacijo izdelkov iz metilnega alkohola. Kmalu po njeni izgradnji (po letu 1870) so postavili gozdarsko hišo (št. 2) in ostale zgradbe, ki so po delih zopet izginjale. Zgodovina Leskove doline je ozko povezana z usodo tovarne lesnih derivatov, ki je zrasla tam.



Leskova dolina nekdaj (razglednica).

³ Isto, str. 76-71

Ko je princ Jurij prevzel posestvo so bile odprave servitutov v gozdu šele v začetnem stadiju. Z izjemo takratnega revirja Klana, ki je bil servitutov delno prost in je edini prinašal tudi lesne donose, je dajal ostali "veliki gozd" dohodke iz pepelike, gobarjenja (nabiranja kresilne gobe) in polharstva. Les iglavcev so jemali s servituti upravičeni kmetje, gospodstvu pa so ostajali veliko-površinski bukovi gozdovi, katerih les so slabo ovrednotili. Prva naloga je torej bila, najti pot za ustrezno ovrednotenje bukovega lesa.

Da bi nekatere stvari pojasnili, si bomo dovolili majhen zgodovinski zamik.

Baron Karel Reichenbach, naravoslovec in industrijalec, rojen v Stuttgartu 12. 2. 1788 in umrl v Lepzigu 19. 1. 1869, je v Badnu postavil prvo veliko peč za lesno oglje. Odkril je kreozot in parafin. Njegovo delo je povzročilo veliko nasprotovanje tedanjih fizikov, pri vedno posmehljivih Dunajčanih pa je dobil vzdevek "čarovnik iz Kobenzla", ker je živel v svojem gradu Reisenberg, današnjem Kobenzelu pri Dunaju.

Njegov sin Karel, baron Reinhalt Reichenbach, po poklicu prav tako kemik, je pridobil princa Jurija in mu po letu 1873 preskrbel tovarno za izvedbo destilacije bukovega lesa preko suhe destilacije (oglenje), katere končni produkt sta bila oglje, katran in dragocen lesni cvet. Zaradi racionalnosti pri transportu težkih surovin (bukovega lesa) so za lokacijo izbrali Leskovo dolino, čeprav je pomanjkanje vode govorilo proti tej odločitvi. Pod veliko in visoko streho Reichenbahovega očeta so postavili veliko peč za destilacijo oglja. Ta Reichenbachova peč se ni obnesla. Bila je odstranjena (1876/77) in Reichenbachov sin je zapustil Snežnik. Za izvedbo procesa oglenjenja pa so uporabili ležečo železno retortno peč. Retortno peč je namestil tehnični svetovalec dr. Christian Hansen iz Freiburga, ki jo je tudi priporočil in preskrbel. Vendar tudi ta ni ustrezala zahtevam, ker je dajala premajhne dobičke. Po petnajstih mesecih obratovanja so dali retorto v temeljit remont. Ker se je oglje slabo prodajalo, cena očetne kisline pa je padla, so leta 1879 obratovanje tovarne do nadaljnjega ustavili.

V letu 1880 je nekaj Francozov v Lyonu osnovalo delniško družbo, ki je tovarno od gospodstva vzela v zakup in od nje dobivala bukov les za destilacijske proizvode. Ta družba se je imenovala "Société forestière & industrielle de Leskova dolina". Njen tukajšnji direktor je bil Francoz Bertrand, kemik Francoz Brun, knjigovodja pa Tržačan imenovan Scarpa. Vse so predelali, zavrgli staro ležečo retorto in postavili novo, premično francosko retorto. Zgradili so nove velike zgradbe za delavce in hleve, ki jih je še videti na slikah iz leta 1894, (kasneje so izginile) enonadstropno di-

rekcijo, in tudi gozdarsko hišo z lovskimi sobami za prenočevanje. Toda tudi ta družba obratu ni dvignila donosov in že leta 1883 je zgoraj imenovani direktor tovarne takratnemu gozdarju Josefu von Obereignerju potožil, da so rezultati obrata daleč od napovedi kemika. Preden so podjetje uredili po načrtu, je bila prehojena dolga pot in potrebna marsikatera izkušnja. Ponovna vloga velikega kapitala je nakazovala dobre uspehe; takrat so govorili o 500.000 frankih.

Pomanjkanje uspehov je delničarje zaskrbelo, zato je poleti 1884 prišel predstavnik delničarjev gospod Viallon iz Lyona z direktorjem Bertrandom na Snežnik in v Leskovo dolino. Da bi rešil, kar se je rešiti dalo, je postavil novo vodstvo s sedežem v Trstu. V Leskovo dolino je prišel nemški kemik dr. Senf. Toda stanje tovarne je bilo takšno, da delničarji niso bili več pripravljeni investirati. Tako je v letu 1888 firma propadla in ves inventar je pripadel gospodstvu Snežnik.

S ponovno pridobitvijo zgradb in tovarniškega inventarja so na posestvu Snežnik pridobili gradbeni in ostali material za nove dejavnosti v Leskovi dolini in Snežniku. V Leskovi dolini so tovarniške stavbe odstranili ali spremenili v stanovanja za potrebe gozdarske službe, hleve itd.

Leskova dolina je bila kot središče gospodstva prekrasen habitat (razplodišče) za jelenjad, ki je bila tu na novo naseljena pod zaščito obore. Tako so 19. 1. 1899 v bližini kolonije poiskali prostor, kjer so 14. 3. istega leta začeli s pripravljanjem oboro.

Mašun

Zahodna pobočja Snežnika so bila izrazito izpostavljena samovoljnim posegom kmečkih servitutnih upravičencev. Centralni obrat Snežnika leži zelo oddaljen, onkraj hribov. Gozdarski urad, ki naj bi te gozdove neposredno upravljal, je bil v dolini reke Reke v Ilirski Bistrici, gozdarji pa so stanovali v vaseh Pivške kotline, ure daleč od revirjev, s katerimi naj bi gospodarili in jih nadzirali. Nič čudnega torej, da so sicer zelo nepovezani prebivalci vasi v Pivški kotlini, te pomanjkljive okoliščine izkoristili in ne le prekoračili svoje servitutne pravice, temveč so les kradli in ga prodajali v Ilirsko Bistrico. Pri tem so bili "oguljufani goljufi", kajti njihov skrivač, bistriški lastnik žage, je njihov plen odkupoval ceneje.

Ko so bili po letu 1870 odpravljeni servituti sedmim vasem v Pivki in so kmetje gosposke gozdove dobili v lastništvo, je bilo nujno, da se gozdovi na zahodni strani Snežnika, servitutov sicer prosti, posebno zaščitijo, ter se tudi za namene transporta lesa in naraščajočega izkoriščanja gozda postavi gozdarsko hišo.



Upravna stavba na Mašunu med obema vojnama (razglednica).

Kot gradbišče "mejne trdnjave" je bilo izbrano pobočje divje doline, kjer je mrazišče najhujše vrste, pokrito s skalami, pokvečeno bukovo goščo in od mraza shirano jelko. Ta točka namreč obvladuje dve sedli in dohode do gozda. Omenjena dolina in gorsko sedlo sta bila že po starem ljudskem izročilu imenovana Mašun (zamašek) in to ime je gozdarska kolonija ohranila.

Tedaj (1873-1876) ni do višine Mašuna (1020 m) peljala še nobena cesta in gradbeni material so morali pripeljati s Snežnika po zelo slabih gozdnih poteh ali pa na mestu izkopati. Najprej je bila na najnižji točki doline zgrajena zidana cisterna, v katero je s pobočja dotekala voda. Le-ta je služila kot pitna in kot gradbena voda. Lastno izdelana peč je žgala apno in opeko za gradnjo in v avgustu 1874 je bila tu hiša že pod streho.

Pivški kmetje, ki so sicer že imeli svoje gozdove, so na gradnjo gledali kot na poseg v svoje pravice, oziroma omejevanje njihove prostosti. Vedeli so, da poslej kraja lesa ne bo več tako lahka. Z gradnjo je rastla tudi njihova jeza in končno svoje razjarjenosti niso mogli več zadrževati. 24. 8. 1874 je v Knežaku (Grafenbrunn) zgodaj zjutraj zadonel "vihar", nakar so se dogovorili, da vsaka hiša da po enega moža, opremljenega z orodjem. 120 moških je prišlo na Mašun, da podrejo osovraženo gradnjo. Pretepli so delavce, ki so se razbežali na vse strani, podrli staro jelko, ki je pri padcu zmečkala zidarsko kolibo, udarili po strehi in tleh cisterne, porušili peč za apno in opeko ter hišo spremenili v kup kamenja. Dva gozdarska nadzornika in en žandar so se zaradi velike premoči umaknili v varno zavetje, opazovali opustošenje in zapisali imena storilcev. Istega dne je jahal princ Jurij z nadgozdarjem Obereignerjem proti Mašunu, da bi se prepričal, kako napreduje gradnja. Blizu Mašuna je pritekel pred oba jezdeca pretepeni opekar in ju opozoril na nevarnost. Po zaslišanju priče sta se jezdeca obrnili nazaj proti Snežniku. Kmetom so njihovo jezico

ohladili tako, da so vse obsodili na zaporno kazen in kasneje niso mogli izvoliti nobenega svojega občinskega predstavnika, ki ne bi bil predhodno kaznovan. Morali so solidarno poravnati dosojeno škodo. Vendar si je smisel za red zelo težko vtirala pot v te divje glave, kajti še leta 1890 so mnogi želeli izigrati gozdni red. Že posekana drevesa so naknadno označili z odkazilnim kladivom. Les so seveda plačali, zanimivo pa je, da so zakonito (redno) odkazilo lesa s strani gozdarskega osebja imenovali "prosta prisila" (Freiheitsdrang) in ga občutili kot omejitev osebnih svoboščin. Pogosto pa so kmetje s Pivke govorili, da h gospodstvu sodi le tisti pas gozda ob gradu, ki je širok tako kot dolžina jelke, ki ob poseku z vrhom doseže grad.

Po pustošenju so takoj začeli obnovljati in jeseni 1875 se je v zgradbo za stalno uselil novi gozdar Anton Satran. Poleti 1876 pa je bil iz Ilirske Bistrice na Mašun premeščen še nadgozdar Rudolf Lasky. Razen hiše in malega svinjskega hleva ni bilo tu nobene zidane stavbe. Kot primitivni hlev je služila tudi zidarska koliba, katere stene je bilo potrebno zatesniti. Končno pa ni bilo nujno potrebno še naprej graditi objekte, saj je tu stanoval le gozdar Satran z družino. Nadgozdar Lasky se je sicer poročil, a je bil brez otrok. Bil je bolan, zato se je jeseni 1884 upokojil (umrl je v Frančičih pri Opatiji konec januarja 1887). Gozdni nadzornik na Mašunu se je "kasarniral", medtem ko je njegova družina stanovala v vaseh pri Pivki.

V začetku junija 1887 se je začela gradnja velikih hlevskih stavb, priključenih na stanovanjsko hišo. V severozahodnem vogalu temeljev - tri metre globoko - je bila vzdignjena pločevinasta škatla, zaščiten s smolo in lesenim zabojem. Ta škatla je vsebovala podatke o lastniku, položaj Mašuna, veljaven denar in industrijske izdelke.

Vsa naselbina je ležala na pobočju, zato je bilo nujno potrebno planiranje in nasutje, tako je spredaj in zadaj nastalo dvorišče. V naslednjem letu (1888) so bile hlevske stavbe končane in prvotni majhni svinjski hlev uporabljen. Stara zidarska lopa je bila odstranjena in na zahodni strani stanovanjske hiše je bila zgrajena cisterna iz kvadratnih blokov. Pred hišo je bila skalna globel spremenjena v skalno klet.

Pred gozdarsko hišo so 23. 10. 1888 posadili lipo, tri dni kasneje pa je bilo severno od hiše posajeno okrasno grmovje, ki je bilo prej zaradi planiranja odstranjeno oziroma prekrito s skalami. V tem času so bile urejene tudi sprehajalne poti, ki so peljale preko sosednjih gozdnih predelov do Mašuna in se končale na strmo padajoči sklani steni, od koder je bil pogled na Snežnik, veliko dolino Leskov grm in na hrvaške hribe. To steno so 12. 8. 1889 v navzočnosti princa Hermana in njegove sestre princese Ane krstili so Anino skalo (Annafelsen). Mesec

kasneje so pred hišo namestili drog za zastavo, na katerem je ob obisku člana knežje družine na Mašunu plapolala rdeče - bela zastava. V tem letu (1889) so bili poleg hiše urejeni tudi travniki.

V taki gozdni samoti kot so snežniške gozdne postaje, so bile nujne okrepčevalnice za gozdne delavce, oglarje, furmane itd. Na Mašunu je imel stari gozdar Satran dovoljenje za gostilno, ki je bila v gozdarski hiši. Dejstvo, da bi bil gosposki nameščenec gostilničar, je bilo za mnoge nesprijemljivo. Stari gozdar, ki je bil 27. 9. 1889 upokojen, je 16. 10. zapustil Mašun, in odtlej je bila gostilna zapuščena. Zadržati gostilno je bilo nujno, zato so leta 1890 postavili majhno gostilno ob cesti. Na začetku so jo zgradili kar iz lesa, v zakup pa jo je vzel krčmar iz Pivke. To je začetek druge samostojne zgradbe na Mašunu.

Konec leta 1891 se je princesa Ana poročila z vladnim knezom Güntherjem von Schwarzburgom Rudolstadtom in ko je le-ta spomladi leta 1893 obiskala Mašun, je bila na Anini skali izobešena plavo-bela schwarzenburška zastava.

Do smrti princa Jurija (umrl je v Hermsdorfu pri Dresdenu, 29. 10. 1900 ob 3.00 zjutraj) ni bilo več nobene novogradnje ali predelave, pač pa so vzdrževati zgradbe in okolico. V juliju 1897 je bila stanovanjska hiša na privetrni strani oblečena z lesom, v avgustu je bil postavljen nov drog za zastavo in v letu 1898 izvedene površinske krčitve in ureditve travnikov pri hiši. Spomladi leta 1899 in 1900 je bila zgrajena vrtna terasa z zidom (zopet je bil v zidan dokument) in povečan vrt. Z gradnjo teh zidov je imel Mašun z zahodne strani izgled starega gradu.

S prihodom princa Hermana se poleg vzdrževalnih del začno novogradnje in predelave. Leta 1901 morajo na Anino skalo namestiti novi drog za zastavo, v juliju prekrijejo hlev s pločevinasto streho, v avgustu odstranijo in spremenijo streho skalne kleti in končno v septembru spremenijo veliki svinjski hlev v sobo, ker je novi gozdarski nadzornik pripeljal s seboj na Mašun svojo ženo. S tem se je končalo "kasarniranje" uslužbencev, kar sicer ni bilo dobro.

Leta 1902 je bilo nadgozdarstvo razpuščeno, Mašun pa je postal gozdna uprava. Pritličje je bilo avgusta 1902 preurejeno v lovsko sobo za knežjo družino, septembra pa opremljeno po navodilih Luise, vdove princa Jurija.

Skupna namestitev prej raztresenega gozdarškega nadzornega osebja in njihovih družin je na Mašunu zahtevala nujno postavitev čuvajniških hiš. Konec julija 1905 je princ Herman izbral gradbišče ob cesti nasproti gostilne. V oktobru je Schollmayer sestavil načrte za gradnjo, ki jih je princ Herman aprila 1906 potrdil. Poleti 1906 so začeli z gradnjo kompleksa zgradb in v avgustu

1907 so bila dela končana. Hlev krčme je bil zgrajen julija 1908, in s tem so bile zadovoljene nekatere naraščajoče potrebe. S povečanjem naseljenosti je naraščala tudi poraba vode. Dve obstoječi cisterni nista več zadoščali, zato so julija 1909 v bližini čuvajniških hiš zgradili še tretjo. Gradbeni načrt za stanovanjske hiše in hlevske stavbe na Mašunu je pripravil nadgozdar Josef von Obereigner.

Mitnici v Koritnicah in na Baču sta bili, tako kot cesta, posestnikova privatna last in sta službeno spadali k Mašunu. Hiša v Koritnicah je bila zgrajena 1876, in istega leta je bila odprta Schönburgova cesta. Hišo na Baču pa je zgradil lesni trgovec Alojz Urbančič za ceno 8500 kron (za gradbeni prostor, hišo in cisterno), končana pa je bila v letu 1908/9, istočasno s Theklino cesto (20. 6. 1909).

Gomance

Med vsemi deli gospostva Snežnik je imel revir Klana sorazmerno najmanjšo obremenitev s servituti, ker je njegov vzhodni del v celoti ležal na državni meji in kmečka soseska ni imela servitutov. Že v času grofov Lichtenbergov je tu obstajala majhna gozdarska postaja Klanska polica za zaščito meje revirja. Tudi v fidejkomisu je omenjena kot razpadajoča gozdarska kočica na tej strani snežniških gozdov. Ta revir je bil edini, ki je dajal velike donose. Ne le zato, ker je bil prost servitutov, temveč tudi zaradi bližine Reke, kjer so iskali ladijski les vseh vrst.

Uprava tega revirja je imela sedež v Klani in je v poletnem času na Klansko polico pošiljala čuvaje. Tudi princ Jurij je še dolga leta pustil takšno razdelitev, ker je imel veliko dela z bližnjeležečimi revirji, ki so bili oproščeni servitutov. Ko pa je te izvlekel iz največjih problemov, je končno odločil, da zaradi hitrega razvoja gozdnega gospodarstva tudi v ta revir postavi višjo gozdarsko službo in gozdarsko postajo. Izbran je bil prostor, ki je zgodovinsko zanimiv.

Tu je bila nekoč carinska meja za Krajsko in potem carinska meja proti Trstu, kjer so prevzemalci in pregledniki Loške doline, imeli težave pri izvozu lesnih izdelkov. Nekaj korakov južneje od današnjega naselja, so še v letu 1877 stali ostanki ruševin podzidane carinarnice in mejne komande. Po ljudskem izročilu se danes Hermsburg ne imenuje drugače kot "Gomajnce" (korumpirano iz "Komnado") in tudi nedaleč ležeči gorski travnik imenujejo "Gomanaška". Ob stari, gozdni, mejni poti, ki gre iz Budišvega sedla v Jelenjo drago, so bile še v letu 1900 vidne ruševine druge mejne čuvajnice. Medtem so ruševine prvoimenovane čuvajnice izginile, ker so skale uporabili za gradnjo gozdarske kolonije.

Princ Jurij je to novoustanovljeno gozdarsko kolonijo krstil v čast svojemu starejšemu sinu za "Hermesburg". To je okrajšava za Hermannsburg, podobno kot tudi ime kraja in gradu Hermisdorf (nastalo iz Hermannsdorf) pri Dresdenu. Enakozvočnost je često povzročala zamenjave, zato je prebivalstvo to naselbino prej in potem imenovalo Gomajnce.

Nobeno gosposko gozdarsko naselje ni imelo tako čudovite pokrajinske lege, kot Gomance, ki ležijo na robu smejočih se, s posameznimi drevesi poraslih, dolinskih travnikov, obdanih s hribi. Kratek polurni sprehod pripelje sprehajalca na strm, več kot sto metrov nižji prepad te doline na tako imenovano Pako, od koder je čudovit razgled na Kvarnerski zaliv Jadranskega morja, Učko, Velebitsko hribovje ter otoka Krk in Cres.

Po načrtih gozdarskega mojstra Obereignerja so bile v letih 1879/80 zgrajene vse stavbe, ki razen najnujnejših popravil do konca druge vojne niso doživele. Kolonijo so sestavljale nadgozdarska hiša (št. 1), gozdarska hiša (št. 2), dve logarnici (št. 3 in 4) in logarnica Klanska polica označena s št. 5.

Prvi nadgozdar na Gomancah je bil Josef Nowak, ki je tja prišel s svojo družino 30. 7. 1880. in prav tam praznoval 28. 3. 1916 40-letnico službovanja. V teku let so bile vse stavbe na tej postaji, ki so bile grajene ustrezno takratni arhitekturi (lesene stene) predelane s kamnitimi zidovi, hlevi pri višji upravi pa obokani z železnimi traverzami. V letu 1913 je bila stanovanjska hiša nadgozdarja prekrita s ternitnimi ploščami.

Kot vsepovsod je bila tudi na Gomancah zgrajena premajhna cisterna za vodo. Večkrat je primanjkovalo vode in v takih primerih so si prebivalci pomagali tako, da so po pitno vodo hodili s steklenicami v eno uro oddaljen kraški izvir Trstenik. Druge cisterne niso nikdar zgradili.

Jurjeva dolina

Naraščajoče zaokroževanje snežniškega gozdnega masiva z vedno bolj urejenim cestnim omrežjem, povezovanje gorskih gozdov z dolinami, inteziviranje gozdnega gospodarstva in višje vrednotenje gozdnih proizvodov, so princa Hermana vzbudili k zmanjševanju gozdnogospodarskih enot, pri čemer se je gozdarski personal (in bivališča zanj) množil. Stari revir Snežnik je bil razdeljen na revir Snežnik in Leskovo dolino. Za prvega je bila v Snežniku zgrajena gozdarska kočica. Stari revir Mašun pa je bil po naročilu princa Hermana 3. 10. 1902. razdeljen na Mašun in Jurjevo dolino.

Za gozdarsko hišo 4. 9. 1902 so izbrali gradbeno parcelo poleg nove gozdarske ceste, ki je peljala v vas Palčje in je bila v neposredni bližini meje

gospostva. Kraj se imenuje Prevale. V avgustu 1902 je princ Hermann to gozdarsko postajo preimenoval v spomin na svojega preminulega očeta v Jurjevo dolino (Georgtal). To ime se je potem vodilo naprej. Domače prebivalstvo je še vedno uporabljalo tudi staro ime Prevale in ime "Georgstal" prevedeno v slovenščino - Jurjeva dolina. Prevale pomeni v ljudskem jeziku preves (v tem primeru sedlo) na katerem se pot zopet obrne. Ceste so gradili tako kot stare poti, ki gredo po pobočju navzgor in navzdol v smeri največjih padcev.

V juniju in juliju je bila najprej zgrajena brunarica v bližini gradbišča, ki jo je gozdar Irowetz med gradnjo (1902/3) uporabljal kot stanovanje. V oktobru 1902 je bilo gradbišče izmerjeno in zravnano, narejena je bila peč za žganje apna, izkopana jama za vodo in pripravljen kamen za gradnjo, tako da so lahko začeli graditi.

V zimi iz leta 1902 na 1903 je gradbeno podjetje Trummler iz Ljubljane pripravilo projekte za vse zgradbe tega naselja. Ko je 29. 1. 1903 princ Herman potrdil načrte na gozdnem uradu v Snežniku, so 5. 3. 1903. začeli z izkopavanjem temeljev. Do nastopa zime so bile vse zgradbe pod streho in poleti 1904. je bilo vse dokončano. Gozdar Franz Irowetz je dobil na novo urejeno stanovanje, kjer je še dolgo stanoval kot revirni gozdar Jurjeve doline.

Pri prej omenjeni brunarici je stala tudi gozdarska lopa. Po koncu gradbenih del je vzel zidarski mojster Josef Ranko, ki je gradil Jurjevo dolino, lopo v zakup in odprl gostilno. Po nekaj letih je zgradil lastno gostilno na koncu gosposke ceste na sedlu Vrh korena in gostilno v Jurjevi dolini je opustil. Oktobra 1913 so to veliko lesno barako podzidali in jo spremenili v logarnico (Hegerhaus-gojitvena hiša) ter jo označili s številko 3, medtem ko so gozdarske kočice nosile številko 1 in 2. Prvo hišo v Jurjevi dolini - brunarico so takrat odpeljali.

Uro hoda od Jurjeve doline, pa vendar pripadajoč Jurjevi dolini, je bila istočasno kot na Mašunu (1874) zgrajena logarnica Stare ognce (kot mejna postojanka proti vasi Juršče). Arhitektura gradnje je bila za tedanji čas običajna (lesena konstrukcija s kamnom); v juliju 1889 pa so jo podzidali. V avgustu istega leta so tu postavili hlev.⁴

Gradnja cest

Stare gozdne poti in ceste

Snežniško gozdno območje je že od davnih časov preprejeno s tovrstnimi potmi, ki so omogočale promet iz Loške doline v kraje v zaledju

⁴ Isto, str. 42-47.

Pivške kotline, reke Reke in morja. Toda to so bile tovarne poti za daljše povezave in šele v drugi vrsti so prišle, s svojimi odcepi proti dolinam, v poštrev za iznašanje gozdnih proizvodov. Ta transport je slonel pretežno na tovarnih konjih in jasno je, da je bilo možno tako tovoriti le lesne produkte manjših dimenzij in polizdelke, na primer doge za sode in podobno. Z južnih delov Snežnika (revir Klana-Hermsburg) pa so po teh poteh že prej transportirali velik gradbeni les (ladijski pod, jambore itd.). Pri tem so se vedno srečevali s težavami, ker so bile poti zgrajene za nošenje, ne za vožnjo. Iz teh časov izhaja navada "Klanarjev", da kadar vozijo po snežniških gozdovih zaprežejo za voz toliko volov kolikor jih imajo na razpolago. V revirju Gomance so imeli klanski furmani navado vpregati med šest do osem parov vlečnih volov, čeprav so bile gozdne ceste gladke in to ni bilo nujno potrebno. To so počeli tudi zato, da bi živino v gozdu spustili na pašo.

Transport težkega lesa po teh poteh je bil zelo mučen ter nevaren in pogosto so šli tovor, voz in zaprega v nič. Klanarji so na strmih poteh govorili: "Vse štiri kolesa zavreti, ostalo pa bo ustavil Bog".

Na vzhodnem in zahodnem pobočju Snežnika, v Loški dolini in Pivški kotlini so bile razmere podobne. Vsak gozdni delavec, oglar ali ovčar si je moral svojo pot na delovno mesto narediti sam in vsak kmet, ki je zase v gozdovih krčil za gozdne pašnike in nakladal, je moral tovarne poti sam počasi tako obdelati, da so postale uporabne za volovsko vprego. Te poti so bile zelo vratolomne in prevozne samo z volovsko vprego.

Lastniki Snežnika so v to, da bi prometno stanje izboljšali in z izgradnjo poti odprli gozdove, vložili malo, kajti s tem bi pridobili le kmetje, ki so imeli v teh gozdovih servitutne pravice in bi se na ta način še razširile. Dokler je bil gozd obremenjen s služnostmi, niso razmišljali o povečanju dostopnosti. Za proste gozdove (brez servitutov) pa je bilo to nujno, če so hoteli imeti gozdno rento. Tudi tovarna v Leskovi dolini ne bi mogla obratovati brez dobro premišljenega cestnega omrežja.

V desetletju med leti 1860 in 1870 je zemljiška odveza že naredila korak naprej in določeni deli gozdov v vaseh Loške doline so prešli v zasebno last kmetov. Vzhodna pobočja Snežnika so bila prosta servitutov, zato je princ Jurij te predele želel odpreti. Dovolil je gradnjo ceste proti Leskovi dolini in Bičkim lazom. Gradnjo je imel, žal, v rokah kmečki samouk imenovan Pangre, seveda pod vodstvom gozdarja Bodensteina. Ves potek ceste je imel veliko povsem nepotrebnih protivzponov, kar kaže, da je bila izgradnja prilagojena predvsem trenutnim potrebam.

Ko je princ Jurij oktobra 1872 postavil višjega gozdarja Obereignerja kot vodjo gospodstva Snež-

nik, je v njem našel izjemnega strokovnjaka za gradnjo cest na kraškem terenu. Po lastnih načrtih je začel z močnim odpiranjem gozdov. Najprej je odprl glavne prometnice, na katere je priključil stranske ceste. V času Schönburgov je bilo zgrajenih preko 200 km cest, ničelna točka, od katere so bile vse ceste merjene, pa leži v snežniškem parku.

Jurjeva cesta

Jurjeva cesta se je priključila na okrajno cesto v Loški dolini pri ničelnemu kamnu v parku pred Snežnikom in je vodila mimo mitnice in Snežnika naprej v smeri Čipe, Zatrepa, sedla na Cinkovcu, Bercinovega laza, Minkenega laza, Mrhovca, Pečetovega laza, Hrvatovega hriba, Leskove doline, Vavkovca, sedla na Škodovniku, Pravdenka, Jarmovca, Budiševga sedla, Klanske police, Belvedera, Javčina, nekdanjega nadgozdarstva Gomance in se je povezala z okrajno cesto. Dolga je bila 32 km.

Gozdar Obereigner naj bi gradnjo nadaljeval z že omenjenim Pangretom. Ko pa je videl, da to ne pelje k cilju in da je narejena cesta povsem neprimerno izdelana, je predelal kos trase od sedla na Cinkovcu do Mrhovca in položil novo traso južneje, kar je Pangreta tako razjezilo, da je odtegnil svoje delavce. Obereigner je poklical druge delavce (Kastavce), ki so potem dolga leta gradili ceste na posestvu in bili priznani graditelji cest na skalnatem kraškem terenu.

Na začetku je ta cesta peljala le do Klanske police, kjer se je iztekla v slabo občinsko pot, v prvi polovici devetdesetih let devetnasjega stoletja pa je bila podaljšana do Gomanc (5 km). Cesta je izključno gorska in doseže najvišjo točko 1300 m na Budiševem sedlu. Na pokrajino nudi številne čudovite poglede.

Schönburgova cesta

Ta cesta se od Jurjeve ceste odcepi pri Leskovi dolini zahodno v 11 km in gre skozi njo čez sedlo Kalvaria proti Predmasovniku, Sladkim vodam, Pogledu, Vratom do Mašuna in naprej na Matetov laz in na sedlo Travni vrhi kjer na višini 1100 m, doseže najvišjo točko. Potem se prevesi preko Kovačije, Pleče in gorskih travnikov pivških kmetov navzdol v dolino Pivke in doseže pri vasi Koritnice okrajno cesto proti Knežaku in Sv. Petru (Pivki). Celotna dolžina te ceste znaša 20 km, njen konec pri Koritnicah pa je 30 km oddaljen od Snežnika. Schönburgovo cesto so začeli graditi leta 1874 in končali 1877. Prvotna trasa ceste naj bi šla mimo današnjega vrta pri višji gozdarski upravi na Mašunu, čez Ahčev laz, Črne vrhe, Suho reber do vasi Bač, pri čemer se je trasa izognila kmečkim

predelom gozda in vodila preko gosposkega lastništva. Kljub očitnim prednostim, ki bi jih nudila, prebivalci Bača svojih gorskih travnikov niso odstopili za gradnjo, ker so v svoji omejenosti in nahujskani od "kmečkih osrečevalcev" mislili, da cesta omejuje njihove svoboščine in morajo gospostvu nasprotovati.

Razmere so izkoristili kmetje iz Koritnic in Knežaka. Prišli so v Snežnik in ponudili svoja zemljišča za celotno traso ter bili pripravljeni celo brezplačno delati pri gradnji ceste in kopanju materiala. Okrajni glavar iz Postojne je prišel v Knežak in zaključil pogodbi med gospostvom in kmeti. Po tej pogodbi sta brezplačno prešla v lastništvo gospostva celotna trasa ceste in gradbena parcela za mitnico. Kmetom pa je bila zagotovljena trajna pravica uporabe ceste na osnovi majhnih prispevkov za vzdrževanje. Prvotni projekt je bil v tem smislu spremenjen in cesta zgrajena. Zdaj so se Bačani kesali in želeli vse zopet vrniti v stare tirnice. Toda bilo je prepozno in morali so čakati 40 let, da se je njihova želja izpolnila z gradnjo Thekline ceste.

Ta cestna trasa z mitnico in polji v Koritnicah, je bila vknjižena v zemljiško knjigo pri okrajnem sodišču v Ilirski Bistrici na ime princa Hermana in ni spadala k fidejkomisu.

Izgradnjo ceste so po majhnih delih gradili cestni gradbinci Kastavci; za ceno od 70 krajcarjev do 1 goldinarja in 20 krajcarjev. Takrat je bilo življenje še zelo poceni in neki mali prevzemnik gradbenih del, ki je delal z izgubo, je bil s pribojškom v obliki para škornjev zelo zadovoljen.

Na koncu nove ceste je bila mitnica, pri kateri so ob vsaki vožnji pobirali majhne denarne prispevke, da bi obvarovali privatni karakter ceste ter njeno vzdrževanje. Vzdrževanje Schönburgove ceste in mitnice v Koritnicah, je bilo v začetku v zakupu kastavskih cestogradnikov, oglarjev in lesnega trgovca Saršana. Kot vsak zakup se tudi ta ni obnesel, zato sta 2. 11. 1885 cesta in mitnica prišli v lastno režijo. Odtlej je bila Schönburgova cesta zelo dobro vzdrževana.

V bližini meje med kmečkim gozdom in gorskimi travniki je bila cesta speljana tesno ob globokem prepadu Peklo pod Plečetom. To nevarno mesto so septembra 1901 zavarovali z zaščitnim zidom. Na vzhodnem robu ceste je bil pri gradnji v kamen vklesan datum gradnje, le ta pa je vtisnjen tudi v zaščitnem zidu.⁵

Povojna zgodovina snežniških gozdov

O povojni zgodovini tega območja je razmeroma veliko napisanega. Največ podatkov naj-

demo v gozdnogospodarskih načrtih, ki so jih začeli na sodobnejših načelih gozdnogospodarskega načrtovanja pisati po letu 1960. Večji del gozdov, ki so bili pred vojno v lasti Schönburgov in Windishgrätzov, je bil po vojni nacionaliziran. Gospodarjenje je bilo, z izjemo nekaj let po vojni, zaupano Gozdnemu gospodarstvu Postojna, ki je že praznovalo petdesetletnico obstoja. V polstoletni zgodovini je doživelo številne reorganizacije.

Preden si ogledamo obdobje, ki ga imenujemo "Doba novih pogledov na gospodarjenje z gozdovi" (po letu 1962), povejmo še nekaj o prebiralnem gozdu, ki se je kot način gospodarjenja uveljavljalo od leta 1906 do 1962.

Spremembo v načinu gospodarjenja in urejanja pomenijo načrti iz leta 1912. Že pred tem in to leta 1906 so za snežniške gozdove sprejeli navodila za urejanje gozdov, ki jih je poprej vpeljal dr. Leopold Hufnagel na Kočevskem. Načrti iz leta 1912 so bili sestavljeni popolnoma v duhu njegovega prebiralnega gozda. Takšen način gospodarjenja je bil za tiste čase napreden in hkrati alternativa golosečnjam. Prav temu vplivu se imamo zahvaliti, da imamo na Snežniku še sorazmerno ohranjene in naravne gozdove z relativno nizkim deležem smrekovih nasadov.

V obdobju prebiralnega gospodarjenja in zlasti močnih sečenj med obema vojnoma so v jelovobukovih gozdovih intenzivno gradili gozdne ceste, tako da je bilo v tem času področje dobro odprto s cestami. Povečanje gostote gozdnih cest lepo sovpada s povečanjem obsega sečenj.

Kot osnovni gospodarski cilj, si je načrt iz leta 1912 zastavil prebiralni gozd z visokim deležem jelke. Kako si je načrt iz leta 1912 zamišljal prebiralno gospodarjenje lepo spoznamo iz metod s katerimi so določili etat in iz navodil za odkazilo. Kot normala za prebiralni gozd je vzeta Hufnaglova konstrukcija prebiralnega gozda, ki je imela značilnost, da je vsak debelinski razred zastopan z enako površino temeljnice. Navodila za odkazilo so se glasila:

- iglavci se smatrajo za zrele pri 45 (35) cm, listavci pa pri 40 (35) cm in ko dosežejo to dimenzijo se sekajo,
- iglavci se sekajo tudi pod to dimenzijo in to v slučaju, če so škart ali če se s tem sprostí dober jelov pomladek,
- listavci se sekajo tudi pod to dimenzijo, če se s tem sprošča jelov pomladek ali pa je potrebno dati svetlobo za njegovo pojavo.

Tudi kasnejše revizije načrtov (1924, 1936, in 1953) se od prve vsebinsko ne razlikujejo, glavno vodilo za odkazilo za 50 letno obdobje je bila zrelostna debelina. S prebiranjem so se sestoji presvetlili, pričakovanega kontinuiranega pomlajevanja jelke, ki je predpogoj za prebiralno gospo-

⁵ Isto, str. 49-51.

darjenje, pa ni bilo. Namesto jelke, se je pojavilo obilno bukovo mladje, ki pa je bilo nezaželeno.

Na osnovi predpostavk, da je za razvoj jelke premalo svetlobe in "zraka", so predpisali močno izsekovanje bukve v spodnjem sloju. Posek bukve je bil zlasti močan v času svetovne gospodarske krize (1928-1934). Rezultat je bil prav nasproten, kot so ga pričakovali. Bukve kljub radikalnemu zatiranju niso uničile, pač pa so pripomogle k temu, da je delež nižji in kvaliteta slabša (panjevci, redka zasnova). Čim večji poseki listavcev so bili izvedeni v obdobju 1890-1963, večji je njen delež v zalogi 1963 leta. Kljub močnim svetlitvam jelovega mladja ni, na drugi strani pa obstoječa jelka močno prirašča in preide v višje debelinske razrede in temu ne morejo slediti niti sečnje na osnovi zrelostne debeline.

Togo gospodarjenje, ki ni upoštevalo rastiščnih razmer, naravnih zakonitosti in sestojnih razmer je pripeljalo do sledečih posledic:

- kljub enotnemu gospodarjenju so razvojni tokovi na rastiščih različno potekali in posledica tega so danes pestre sestojne razmere (od čistih jelovih do čistih bukovih sestojev),
- s šablonskim prebiranjem se siromaši jelova populacija, pomlajevanja jelke ni, vitalnost upada, uspešno pa se pomlajuje bukev,
- lesna zaloga se postopno veča od 159 m³/ha v letu 1912 na 346 m³/ha v letu 1964 s tem, da je jelka v višjih debelinskih razredih, medtem ko listavci prihajajo preko meritvenega praga v 1. debelinski razred.

Doba novih pogledov na gospodarjenje z gozdovi

Že v obdobju izvajanja načrta iz leta 1953 se je spoznalo, da je dolgoletno "prebiranje" pripeljalo gozdove v slepo ulico. K osvetlitvi tega problema so prispevala fitocenološka proučevanja vegetacije na Snežniku (1950-1956), analiza razvoja sestojev v preteklosti in študija naravnega pomlajevanja.

Od togega prebiralnega gospodarjenja se prehaja k rastišču in sestojnim razmeram primerni negi gozda. Namesto le enega cilja prebiralnega gozda, imamo danes na desetine različnih potencialnih gozdnogojitvenih ciljev, kar priča o sestojni in rastiščni pestrosti. Začetne sestojne razmere so zelo neugodne:

- mnogo preveč je prestarih jelovih sestojev potrebnih obnove,
- potrebo po obnovi še bolj poudari upadanje vitalnosti in sušenje jelke,
- naravnega pomlajevanja jelke skorajda ni, medtem pa se listavci in smreka zadovoljivo pomlajujejo,
- drugim negativnim vplivom na naravno ob-

novo jelovo-bukovih sestojev se je pridružila še mnogo preštevila divjad (srnjad, jelenjad).

Rešitev izredno perečih problemov pri obnovi in premeni snežniških gozdov, je v sproščeni gojitveni tehniki s čvrsto naslonitvijo na načelo nege v najširšem pomenu besede. Poleg izredne rastiščne, je prisotna še razvojna heterogenost, kar vse zahteva sproščenost, dinamičnost in iznajdljivost pri gojitvenih posegih.

Zaradi slabšanja razmer in vsak dan bolj porušenega biološkega ravnotežja so v letu 1976 prešli k usklajenemu in skupnemu gozdnemu in lovniemu gospodarjenju. Novi cilji pri gospodarjenju z gozdovi so postavljeni z upoštevanjem večfunkcijske vloge gozda, rastiščnih, sestojnih in gospodarskih razmer.

Veliko je razmišljanja o tem, da bi Snežniški gozdovi postali del bodočega parka. Za to imajo vse pogoje, saj poleg prvobitne narave, tu še vedno živijo zveri, kot so medved, volk in ris, ki je bil v sedemdesetih letih naseljen na Kočevskem. V lovskih in gozdarskih strokovnih krogih je prevladalo mnenje, da so plenilci potrebni del gozdnega ekosistema. Tudi drugod po Evropi jih poskušajo naseljevati, vendar precej brez uspeha.

Na koncu je potrebno še omeniti, da se je v povojnem času ogromno naredilo na odpiranju Snežniških gozdov. Zgradili so se na tisoče kilometrov gozdnih cest in vlak in s tem so gozdovi postali vrednejši in donosnejši. Danes imajo gozdovi zgodovinsko, ekološko in ekonomsko vrednost. Za gozdarsko in lovsko stroko pa so dokaz, da imata na slovenskih tleh več kot stoletno tradicijo.

LITERATURA

Snežnik in schönburški vladarji. zgodovina gospodarstva Snežnik na Kranjskem. Heinrich von Schollmayer Lichtenburg. Prevedel Jože Sterle. Postojna 1998, 92 str.

Gašperšič, F., 1994. Poduk iz preteklosti ob stoletnici Schollmayerjeve kontrolne metode, Ljubljana, Gozdarski vestnik št. 7/8, str. 311-314



ZUSAMMENFASSUNG

Die Geschichte der Forstwirtschaft und Jagd in den Wäldern von Schneeberg

Die Wälder von Schneeberg (Snežnik) stellen das größte unbesiedelte Waldmassiv in Europa dar. Sie behielten ihren Naturzustand und ihre Urwüchsigkeit bei - eine Seltenheit auf dem alten Kontinent. Die Geschichte dieser Wälder ist eng mit Schloß Schneeberg und dessen Besitzern verbunden. Forstwirtschaft und Jagd wurden jedoch am maßgebendsten von den letzten Besitzern, den Schönburg-Waldenburg, geprägt, die die Herrschaft im Jahre 1853 in einem sehr schlechten Zustand erworben hatten.

Im Jahre 1884 trat Heinrich Schollmayer, der die Forstakademie in Tharandt in Sachsen absolviert hatte, seinen Dienst auf der Herrschaft an. In der slowenischen Forstwissenschaft gilt er als der Begründer der Kontrollmethode in der Waldwirtschaft, einer Methode, die in der modernen kybernetischen Theorie ihre Bestätigung fand. Bemerkenswert ist, daß er von Dr. Leopold Hufnagel den Plenterschlag als die damals einzige bekannte Alternative zur Devastierung durch Kahlschlag übernahm.

In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden in den ausgedehnten und schwer zugänglichen Schneeberger Wäldern die ersten Waldkolonien eingerichtet, die einer planmäßigeren und systematischeren Waldnutzung dienen sollten. Mit der Anlage der ersten wurde im Jahre 1870 in Leskova dolina begonnen. Später wurde hier ein Betrieb zur Verarbeitung von Buchenholz errichtet, der von einer französischen Aktiengesellschaft übernommen wurde, die sich "Société forestière & industrielle de Leskova dolina" nannte. Wegen Preisverfalls meldete die Gesellschaft Konkurs an, ungeachtet ihrer hohen Geldinvestitionen. Die zweite und später größte Kolonie war Mašun, die man zwischen 1873 und 1876 anzulegen begann. Noch in ihrer Einrichtungsphase wurde sie einmal von den empörten Dorfbewohnern von Knežak völlig zerstört, wußten diese doch, daß es fortan weniger Möglichkeit zum Holzdiebstahl geben

würde. Alle Aufrührer wurden verurteilt und zur Wiedergutmachung des gesamten Schadens verpflichtet. Später entstanden noch zwei Kolonien, und zwar Gomance und Jurjeva dolina. Parallel zur Anlage der Kolonien verlief der Bau eines großzügigen Netzes von Waldstraßen, wodurch die Wälder zugänglicher und ertragreicher wurden.

Den Jagden in den Schneeberger Wäldern, zu denen sich zahlreiche Personen von Rang und Namen jener Zeit versammelten, widmeten die letzten Besitzer besondere Aufmerksamkeit. Die Schönburg siedelten hier wieder Rotwild an, das nach dem Revolutionsjahr 1848 praktisch ausgerottet war. Dies gelang ihnen mithilfe eines Geheges, das im Jahre 1899 in Leskova dolina errichtet wurde. Einige Wildarten wurden unter Schutz gestellt, darunter auch der Bär und der große Uhu.

Nach dem Ersten Weltkrieg wurden die Schneeberger Wälder zwischen dem Königreich Jugoslawien und Italien aufgeteilt. In wirtschaftlicher Hinsicht wurde die Buche stark abgeholzt, die Tanne bevorzugt, was mancherorts negative biologische Folgen hatte. Nach dem Zweiten Weltkrieg wurden die Wälder der Herrschaft Schneeberg enteignet und größtenteils vom Forstamt Gozdno gospodarstvo Postojna (Adelsberg) bewirtschaftet. Dieser Zeitabschnitt war durch die Öffnung der Wälder durch Straßen und Holzabfuhrwege gekennzeichnet.

Nach 1960 bricht ein neuer Zeitabschnitt der Forstwirtschaft an. Durch phytozoenologische Standortverzeichnung wurden Grundlagen für eine auf Standortfaktoren und Naturidentität beruhende Forstwirtschaft und deren Planung geschaffen. An dieser Stelle sei noch erwähnt, daß es in der Nachkriegszeit zu einer übermäßigen Vermehrung von pflanzenfressendem Wild, vor allem Rotwild, kam. Die natürliche Erneuerung der Schneeberger Wälder blieb jahrzehntelang blockiert, was zu heftigen Auseinandersetzungen zwischen Jagd- und Forstwesen führte. Einen Wendepunkt stellte in dieser Hinsicht das Jahr 1976 dar, wo man zu einer abgestimmten Jagd- und Forstwirtschaft überging, was bereits positive Ergebnisse zeitigte.

Die Schneeberger Wälder liefern einen Beweis dafür, daß das slowenische Forst- und Jagdwesen auf eine mehr als ein Jahrhundert lange planmäßige Wirtschaftstradition zurückblicken kann.